

KONFERENCJE

Konferencja Międzynarodowa: *The 15th Congress of PanAfrican Archaeological Association for Prehistory and Related Studies (PanAf): 'Valorization of African Cultural Heritage and Sustainable Development'* **Rabat (Maroko) 10–14 września 2018 r.**

Główny organizator: PanAfrican Archaeological Association (PAA)

Organizowane od ponad 70-ciu lat kongresy *PanAfrican Archaeological Association for Prehistory and Related Studies (PanAf)* stały się jednym z najważniejszych wydarzeń, umożliwiających spotkanie oraz wymianę myśli między badaczami zajmującymi się szeroko pojętą przeszłością kontynentu afrykańskiego. Pierwszy kongres odbył się w 1947 roku w Nairobi, z inicjatywy Louisa Leakeya, archeologa i paleoantropologa, którego wkładu pracy na rzecz zrozumienia początków naszego gatunku nie sposób przecenić. Spotkanie w Nairobi doprowadziło, między innymi, do ujednoczenia terminologii stosowanej w odniesieniu do afrykańskiej epoki kamienia. Kilka dekad później, J. Desmond Clark zauważył, że do czasu pierwszego Kongresu w 1947 roku, „...archeolodzy w Afryce pracowali niejako w ‘szczelnie zamkniętych przestrzeniach’, gdzie duże odległości dzielące poszczególnych badaczy utrudniały im spotkanie się”. Kongres *PanAf* stał się według niego „...forum wymiany informacji i idei” – i w naszym przekonaniu jest nim do dziś.

Tegoroczna 15. edycja Kongresu *PanAf* odbyła się pod hasłem *Valorization of African Cultural Heritage and Sustainable Development*. Organizatorzy słusznie zauważyli, iż dziedzictwo kulturowe i archeologiczne Afryki przyciąga coraz większą uwagę organizacji pozarządowych, międzynarodowych firm i oczywiście środowisk naukowych. Działania tych grup mogą stać się dźwignią rozwoju społecznego i gospodarczego społeczności afrykańskich. Nie wszędzie jednak afrykańskie dziedzictwo kulturowe jest należycie chronione, a lokalne społeczności nie zawsze odnoszą korzyści z jego istnienia. W jaki zatem sposób badacze, a także same wyniki prowadzonych przez nich badań, mogą wpłynąć na rozwój społeczno-kulturowy oraz gospodarczy społeczności afrykańskich? Jak wykorzystać afrykańskie dziedzictwo w służbie zrównoważonego rozwoju?

Panel *Community Archaeology and Heritage in Africa* prowadzony przez Elgidiusa Ichumbakiego był jednym z miejsc, w których poruszano wspomniane wyżej problemy relacji między dziedzictwem archeologicznym a lokalnymi społeczno-

ściami. Noel Lasway zwrócił uwagę na problem tworzenia się konfliktów na linii badacze – rząd – inwestor – lokalne społeczności oraz próbach ich zażegnania na podstawie analizy kontekstu społecznego wykopalisk na stanowisku Kaole w Tanzanii. O tym, że pamięć o często trudnej przeszłości może wzbudzać w lokalnych społecznościach oddolną chęć do zachowania materialnego dziedzictwa dla potomnych, było główną tezą wystąpienia Thomasa Johna. Natomiast zarówno Elisabeth Hildebrand jak i Lourenço Pinto położyli w swoich wystąpieniach nacisk na znaczenie zaufania między badaczem a społecznością, którego nie da się ukształtować bez świadomości swojej roli w społeczeństwie. Jednakże nie tylko branie pod uwagę potrzeb społeczności, ale również udzielenie jej głosu w procesie badawczym może przynieść nieoczekiwane efekty. Wspomniał o tym Elgidius Ichumbaki w swoim wystąpieniu: *Local People's Perceptions and Interpretations of the Hominin Footprints at Laetoli, Tanzania*. Odkrycie odcisków stóp wczesnych hominidów zostało zinterpretowane przez pobliską społeczność Masajów jako należące do znanego im z mitologii bohatera *Lakalangi*. Wojownika, zbawcy, którego obecność, „potwierdzona” wszakże archeologicznie” nieoczekiwanie wywołała ożywione reakcje i szczerą wdzięczność lokalnej społeczności.

Badania nad epoką kamienia są chyba najbardziej dynamicznie rozwijającą się dziedziną archeologii. To właśnie w jej zakresie mamy do czynienia praktycznie co roku z nowymi odkryciami, które prowadzą do zmian paradygmatów dotyczących początków człowieka. Z racji, iż to właśnie Afryka jest kolebką ludzkości i wiele przełomowych badań właśnie tutaj jest dokonywanych, nie może dziwić fakt, że niemal połowa wszystkich wygłoszonych referatów na konferencji *PanAf* dotyczyła tej właśnie epoki w dziejach człowieka.

Bardzo duży nacisk położono na znaczenie wykopalisk w Jebel Irhoud, położonych w centralnej części kraju gospodarza konferencji. W zeszłym roku cały świat naukowy obiegrała informacja o odnalezieniu na tym stanowisku najstarszych szczątkach kostnych *homo sapiens*, których wiek datuje się na 315 tysięcy lat. Opublikowane w *Nature* doniesienia przesunęły granice powstania naszego gatunku o 100 tys. lat., dodatkowo wskazując, iż niekoniecznie, jak do tej pory sądzono, wyewoluował on w Afryce wschodniej. Na kongresie mogliśmy usłyszeć obszerne informacje na temat tych odkryć. Problematyce tego stanowiska były poświęcone całe panele, na których duży, interdyscyplinarny zespół, mógł obszerne, ze szczegółami, zrelacjonować wyniki badań. Z racji ograniczeń w objętości tekstu w publikacjach naukowych oraz stosunkowo niedawnego opublikowania wyników z Jebel Irhoud, kongres *PanAf* był pierwszą okazją, by środowisko naukowe mogło się zapoznać tak szczegółowo z najdrobniejszymi elementami tych nowych odkryć.

W konferencji *PanAf* udział brał również zespół L. Bergera, odpowiedzialny za kolejne bardzo głośne naukowe odkrycie w ostatnich latach. Mowa tu o najnow-

szym przedstawicielu rodzaju homo- czyli *Homo naledi*, o którym świat usłyszał po raz pierwszy w 2015 r. Badania ze stanowiska Rising Star Cave w RPA są bardzo medialne, jednak w środowisku akademickim budzą spore dyskusje. W swoim wystąpieniu pt. *Hominin mortuary practices and Homo naledi: taphonomy of differential decomposition signatures from the Dinaledi Chamber* badacze postawili zaprezentować metodologię badań, jaką stosują w swoich pracach z dużym naciskiem na użycie najbardziej zaawansowanych nowych technologii, m. in. wysoko precyzyjnego skaningu laserowego wraz z jego realnym przełożeniem na wyniki badań.

Niestety, na konferencji zabrakło najbardziej przedstawicieli zespołu S. Harmand, którego owocem badań były kolejne wielkie odkrycia z roku 2015 – tzw. *Lomekwieniu*. Są to najstarsze znane narzędzia wykonane ręką ludzką, których wiek określono na 3,3 mln lat. Oznaczało to, iż w chwili publikacji przesunęły one początki rodzaju ludzkiego aż o 0,5 mln lat. Pozostaje mieć nadzieję, iż podczas kolejnej edycji *PanAf* będziemy mogli usłyszeć obszerniej o tych rewelacyjnych odkryciach.

Kolejnym ważnym zagadnieniem poruszonym na kongresie była problematyka epoki kamienia w Zachodniej Afryce. Studiując mapy Afryki i naniesione na nich stanowiska archeologiczne z okresu plejstocenu, zauważyć możemy w zachodniej części kontynentu białe plamy, niemal przez cały okres trwania epoki kamienia. Dopiero stosunkowo niedawno podjęto bardziej zaawansowane studia w tym zakresie – będące również obiektem zainteresowań polskich archeologów. Na tym polu warto wyróżnić referaty E. Scerri z Instytutu Maxa Planca. Zaprezentowała w nich wstępne wyniki badań nad MSA (Middle Stone Age), wskazując, iż okres ten, w tej części kontynentu, mógł przetrwać wyjątkowo długo, sięgając początków holocenu. Oznacza to, iż MSA trwał tutaj o 20 tys. lat dłużej w porównaniu z resztą kontynentu. Zważywszy na inicjalny charakter badań jaki ma miejsce na omawianym terenie, kolejne nowe wykopaliska w tym zakresie rzucą niewątpliwie nowe światło na postrzeganie epoki kamienia w całej Afryce.

Ważnym przesłaniem, wynikającym nie tylko z sesji poświęconych epoce kamienia, jest wskazanie na obecny trend interdyscyplinarności badań. Pokazuje to, iż współcześnie nie są możliwie przełomowe odkrycia naukowe, zmieniające paradygmaty, bez obszernego zespołu badawczego, złożonego z szeregu naukowców zajmujących się wieloma dziedzinami nauki. Wiele znaczących odkryć zaprezentowanych na *PanAf* możliwych było tylko dzięki współpracy archeologów z m. in. paleoklimatologami, paleoantropologami, geologami i wieloma innymi specjalistami. Znaczna ilość osobnych sesji poświęcono właśnie zagadnieniom z pogranicza wielu działów nauki.

Spośród ponad 300 referatów podejmujących tematykę archeologii afrykańskiej na ostatnim XV Kongresie *PanAf* w Rabacie, ledwie kilkanaście dotyczyło

tematów bezpośrednio lub pośrednio związanych z archeologią Afryki Północnej okresu rzymskiego. To niewiele w świetle bogatego dorobku rozmaitych ośrodków naukowych, zajmujących się badaniami w tej części kontynentu. Należy jednak pamiętać, iż współczesne uwarunkowania polityczne w krajach Afryki Północnej znacząco utrudniają możliwości prowadzenia badań i jedynie w Maroku sytuacja wydaje się być bardziej stabilna, co znajduje swój wyraz w dużej liczbie zagranicznych misji archeologicznych pracujących w terenie w tym kraju (ponad 20.).

Wartym podkreślenia jest udział specjalistów zajmujących się badaniami nad kulturami rdzennymi Afryki Północnej i ich relacjami ze światem śródziemnomorskim, zwłaszcza w kontekście romanizacji. Prelegenci prezentujący wyniki swoich badań w tej tematyce reprezentowali ośrodki naukowe z Algierii, Tunezji, Maroka oraz krajów Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych. Spośród tego grona warto wymienić wystąpienia kilkorga badaczy.

Pierwszym z nich był Abdelhakim Oukaour (École Pratique des Hautes Etudes, Paryż), który w swoim wystąpieniu przedstawił wstępne wyniki badań powierzchniowych w regionie rzymskiego obozu Ad Maiores 140 km na południe od miasta Tebessa (Algieria), pozwalające na zlokalizowanie nieznanych stanowisk archeologicznych. Celem projektu jest zbadanie relacji pomiędzy rdzenną ludnością tego regionu a rzymską cywilizacją w kontekście funkcjonowania granicy prowincji. Wśród młodych badaczy widać było duże zaangażowanie w metodyczne poszukiwanie stanowisk metodą badań powierzchniowych. Tak było również u Stephena A. Collinsa-Elliota (University of Tennessee, Knoxville, USA), kierownika projektu *The Gardens of Hesperis*, który zreferował wyniki badań powierzchniowych kolejnego sezonu prac misji amerykańsko – marokańskiej w regionie doliny Leukos. Region był intensywnie wykorzystywany rolniczo w okresie rzymskim, co potwierdza odnalezienie przez członków misji dużych skupisk ceramiki z tego okresu. W tym samym panelu, dotyczącym relacji rdzennej ludności Afryki Północnej ze światem śródziemnomorskim, Maciej Czapski (Uniwersytet Warszawski, Instytut Archeologii) wygłosił referat podejmujący tematykę relacji świata rzymskiego z ludnością rdzenną prowincji Mauretania Tingitana (Maroko) w kontekście istniejących tak zwanych „ołtarzy pokoju”, pokrytych tekstami traktatów pokojowych zawieranych z Bakwatami. Nie zabrakło również badaczy doświadczonych, którzy kontynuowali wcześniejsze projekty lub rozpoczęli prace w nowych. Przykładem interesującego referatu był wygłoszony przez zespół badaczy: Youseff Bokbot (INSAP, Rabat), David Mattingly (University of Leicester, UK), Martin Sterry (Durham University, UK), którzy zaprezentowali niezwykle interesujące rezultaty badań nad pochówkami okresu protohistorycznego w regionie Draa. Niektóre z odnalezionych pochówków datowane są okres rzymskiej obecności i mogą mieć związek z kulturami ludności rdzennej (np. Bakwatami). I wreszcie w kwestii ochrony zabytków głos zabrała Mansouri Frida

(Institute d'Archéologie – Université Alger 2), która wygłosiła referat dotyczący problemów z zachowaniem dziedzictwa kulturowego w kontekście konserwacji i ochrony jednego z najważniejszych stanowisk archeologicznych Algierii – Thurburicum Numidarum.

Tegoroczny kongres *PanAf* zgromadził blisko 320 delegatów, którzy zaprezentowali wyniki swoich badań w ramach prawie 220 wystąpień. Prelegenci reprezentowali 36 krajów, z czego silną grupę stanowili badacze z 14 krajów afrykańskich. Wśród prelegentów swoją obecność zaznaczyli również polscy badacze i badaczki. Reprezentanci Uniwersytetu Warszawskiego – Maciej Czapski², Bogusław Franczyk³ i Piotr Szczepanik⁴, Uniwersytetu Jagiellońskiego – Krzysztof Rak oraz Sylwia Samulewicz, Muzeum Archeologicznego w Poznaniu – Paweł Polkowski⁵ oraz Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk – Marta⁶ i Piotr⁷ Osypiński, wygłosili w sumie pięć wystąpień oraz zaprezentowali jeden poster, zwracając tym samym uwagę na otwartość polskiej nauki na nowe wyzwania badawcze.

W trakcie wieńczącego Kongres spotkania członków *PanAfrican Archaeological Association* na stanowisko prezydenta stowarzyszenia wybrano dr Fredę Nkirote M'Mbogori z British Institute in Eastern Africa w Nairobi. Informacją, na którą czekano ze szczególnym napięciem, było miejsce organizacji kolejnego Kongresu. Tym razem *The 16th Congress of the PanAfrican Archaeological Association of Prehistory and Related Studies* odbędzie się w 2022 roku na Zanzibarze.

Maciej Czapski, Bogusław Franczyk, Krzysztof Rak

² *The relations between the indigenous societies of Mauretania Tingitana and the Roman World in Antiquity*

³ *Stone stelae and funerary jars. Tengasoba graves as a significant aspect of vanishing Nyonyosi culture*

⁴ *New archaeological data from Kingdom of Lurum (Burkina Faso)* – wystąpienie wspólne z Krzysztofem Rak, Sylwią Samulewicz oraz Bogusławem Franczykiem

⁵ *On African dimension of Egypt's Dakhleh Oasis prehistoric rock art*

⁶ Poster: *Late Pleistocene range of Bos opisthonomus in the North-Eastern Africa and its significance within the subsistence model of Palaeolithic societies. New archaeozoological data from Affad, Sudan*

⁷ *Too young for MSA – too archaic for LSA. Too young for Mesolithic – too archaic for Neolithic. Subsistence strategies and chronological systems in the Middle Nile Valley archaeology*